

JIŘÍ KAMEN

Báječný svět hub

O krásných houbách,
nadšených houbařích
a českém vítězství

MLADÁ FRONTA

Báječný svět hub

Vyšlo také v tištěné verzi

Objednat můžete na

www.mf.cz

www.e-reading.cz

www.palmknihy.cz

MLADÁ FRONTA

Jiří Kamen

Báječný svět hub – e-kniha

Copyright © Mladá fronta, a. s., 2019

Všechna práva vyhrazena.

Žádná část této publikace nesmí být rozšiřována
bez písemného souhlasu majitelů práv.

MLADA FRONTA

JIRÍ KAMEN

**Báječný
svět hub**

JIŘÍ KAMEN

Báječný svět hub

**O krásných houbách,
nadšených houbařích
a českém vítězství**

ISBN 978-80-204-4708-1 (tištěná kniha)

ISBN 978-80-204-4803-3 (ePDF)

ISBN 978-80-204-4802-6 (ePUB)

ISBN 978-80-204-4804-0 (Mobi)

Copyright© Jiří Kamen, 2017

Obsah

Houby, fotbal, korida	11
Odvážní muži a odvážné ženy na houbách	17
Houby — všechno nebo nic	27
„Houby jsou dětmi bohů, vždyť se rodí bez semen“ aneb Božena Němcová a lysohlávky	35
Ta mykologie česká... ..	41
„A mnozí největší odpůrcové jich nyní říkávají: Škoda jen, že nejedli jsme jich dřív.“	49
Sedm statečných mykologů?	61
Hudba houbových sfér	71
Chlumeck nad Cidlinou — Mekka českých houbařů	81
Sigmund Freud „českým“ houbařem	89
Literární obrazy hub a houbařů	95
Houby jako šifra ve válece	109
Houby v exilu, zvláště v tom švýcarském aneb Sběrání hub jako nostalgie	117
Houbaření je zábavnější než golf a obtížně uchopitelné tělo houby	125
Houby ve filmové grotesce a houby trestající v houbařském očistci	133
Americký dort ze šumavských hřibů pro milionáře	139
Houbový strom poznání v ráji, krása Ladových hub a atomový hřib	149
Karel Jerie — malíř hrdinů, lovců a českého podvědomí	157
Houbové portrétování	165

Houbová přání a sny	173
Starobylý smrž, houba periferie: námět pro Skupinu 42?	181
Břízy s básněmi Andreje Nikolaje Stankoviče	189
Houby v politice	195
Námět na investigativní pátrání ve stopách novely (pamfletu) Jana Žáčka Mykologický kroužek	205
Klobouk, hůl a strategie	215
Houbařská dvouletka v rozhlase	223
Patroni houbařů a na závěr mimické cvičení a houbí krása	231

Houby, fotbal, korida

Můj táta to měl s houbami jako svatý František se zvířaty. Zdálo se mi, že mu nadbíhají. Houby sbíral v Kakovském lese u vesnice Polánka nedaleko Nepomuku. Nejlepší houbaři z vesnice nosili hříbky v čepici, táta jich měl plný košík, a když houbaři vytáhli košíky, táta šel do lesa s nůsí. Hledal houby všemi smysly, bosou nohou nahmatával hříbky v mechu. Mohl klidně namalovat dráhy, kudy vanou v lese průvaný, které houby nesnášejí. Znal cesty průvanů z paměti. Měl intuici a věděl, kde která houba roste. Jako by se s nimi dopředu domluvil. Když houbu našel, shýbl se k ní, mluvil na ni a opatrně — jako ptáče vypadlé z hnízda — ji vyjímal ze země. Neboť houby jsou nesmírně křehká stvoření. Po lese se i v holinách pohyboval tanečním krokem. Když jste ho potkali, měli jste dojem, jako by se vznášel, sice asi jen milimetr nad zemí, ale vznášel. Houby totiž nesnášejí hromotluky, kteří dusají lesem. Znervózňuje je, když někdo třese s podhoubím.

Už jako tříletého kluka mě táta s sebou bral do lesa. Ve čtyři hodiny ráno mě vyndal z postýlky a v pyžamu mě nesl do lesa. V jedné ruce košík, druhou přidržoval mě. Před hřibem nebo křemeňákem mě postavil na zem. Probudil jsem se, houbu jsem vyndal ze země, táta ji očistil a dal do košíku. Pak mě zvedl ze země. Hned jsem zase usnul. Probudil jsem se před další houbou. Dodnes se mi zdá sen, ve kterém spím a probouzím se před houbami.

Houbaření patří k naší rodině. Bratranec Fanda „zdedil“ po tátovi Kakovský les i jeho houbařské umění. I on nosí v hlavě

cesty lesních průvanů. Ty samozřejmě vanou jinak než v čase houbařských výprav mého táty, protože les neustále mění svou podobu.

Houbaři i moji dva synové. Hledají houby stylem, který se podobá jejich přístupu k fotbalu. Starší Jakub hraje fotbal jako o život, běhá zběsile po hřišti a když prohrává, derou se mu slzy do očí a za každou cenu chce výsledek otočit. Mladší Lukáš náměsíčně chodí po hřišti. Občas se k němu dokutálí míč a je z toho gól. Z prohry si nic nedělá. Když vyhrává, dělá si legraci ze soupeře. Jakub stále sleduje, jestli se neobjeví zpráva, že už rostou. A když se konečně na houbařských serverech objeví kýžená informace, pádí k lesu. Je schopný vyběhnout na houby o půlnoci s baterkou. Systematicky prohledává les. Běhá z jednoho konce lesa na druhý. Houby rostou tři neděle a v sobotu po obědě se Lukáš dostane do lesa. Prochází se po lesních cestách, jen výjimečně se odhodlá vstoupit do lesa. Přemítá o svých věcech. Oba synové k večeru vysypou svoje košíky na stůl a zjistí, že ty dvě hromady hub jsou skoro stejně veliké. Houby totiž nepreferují žádný fotbalový styl. Jsou neutrální.

V jedenácti letech jsem byl v dětské léčebně v Mariánských Lázních. Když nepršelo, sestry nás odvedly na kraj lesa k Medvědímu pramenu. Nedaleko pramenu jsem objevil březový háj, kde rostly nádherní křemenáči s červenými hlavami. Pokaždé jsem jich našel nejméně deset. Dal jsem je sestře, která nás u Medvědího pramene měla na dohled. Sestřička se mi líbila. Představoval jsem si, jak si křemeňáky obaluje na řízky. Jenže ona z nich dělala smaženici manželovi.

Jednoho dne byly v háji všechny křemenáči rozmačkaní. Brzy jsem odhalil příčinu jejich zkázy. Březový háj s vysokou trávou si vyhlídly milenecké páry k milostným schůzkám. Současně se jich tam sešlo několik. I další dny milenci ničili úrodu hub. Musel jsem tedy jednat. Nenáviděl jsem je. Jejich nahá hekající těla mě odpuzovala. Plížil jsem se vysokou trávou a vyměňoval jim hromádky svlečených svršků. S oblibou jsem klasickému mileneckému páru (muž a žena) odnesl mužské šaty a vyměnil je u jiného za ženské. V březovém hájku vystřídal

milostné vzdechy křik milenců, kteří pokud se nechtěli vracet do lázeňských zařízení nazí, museli se obléknout do šatů opačného pohlaví. V lázních tyto návraty od Medvědího pramenu vyvolávaly poprask.

O osm let později jsem se s průduškami léčil u Štrbského plesa ve Vysokých Tatrách. Seznámil jsem se tam s krásnou Slovenkou, která žila v Paříži. Prý v jedné domácnosti s toreadorem, který jednou za čtrnáct dní dojížděl na koridu do Španělska. Z nedostatku jiných vhodných prostor jsem s ní skončil v březovém háji. Když jsem se svlékal, obezřetně jsem se rozhlížel kolem sebe. Měl jsem své zkušenosti od Medvědího pramene. Šatstvo jsem si pečlivě srovnal. Slovenka zavrtěla nechápavě hlavou: Toreador je mnohem spontánnější než ty, ten, když je se mnou, hází hadry kolem sebe jako smyslů zbavený.

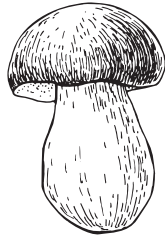
Při návratu do lázní dívka nešťastnou náhodou rozkopla křemeňák. Řekl jsem jí, aby si příště dala pozor. Ani jsem nezvýšil hlas. Bylo to jen upozornění, žádná výtka.

Asi za půl roku mi z Paříže poslala balíček s knihou „Pařížských rozhovorů“ Georga Stefana Trollera. Napsala do ní věnování, jako by byla její autorkou. „Sex, co to vůbec znamená? Že člověk běhá kolem v bikinách, ve velké dekoltáži? Myslím, že jsem opravdu sexy, ale to není záležitost plastiky, ale spíše určitého vyzářování, něčeho, co každý správný chlap hned vycítí, i když se člověk zjeví v babiččiných šatech po kotníky. Capito?“ V dopise mě pozvala do Paříže. S toreadorem se rozešla.

Odepsal jsem jí, že u nás právě vypukla Husákova normalizace a že se ven jen tak nedostanu.

Na pohledu s Eiffelkou mi oznámila, že děkuje bohu za normalizaci, když takovej debil jako já díky ní musí zůstat doma. Moc dobře si pamatuje, že jsem měl větší zájem o houby než o ni. Když je někdo blbej houbař, tak jím zůstane nadosmrti. I kdyby uměl houby hledat nejlíp na světě.

Křemeňák s červenou hlavou je pro mě ta nejkrásnější houba. Když ho nenajdu, houbařská sezona nestála za nic.

Láďa Solomčík

(houbař, mykolog amatér)

Pro mě je normální přijít k lesu, vystoupit z auta nebo z vlaku u lesa, pozdravit slušně: dobrý den, lese, tak jsme zase tady, a co se týká hub, tak to ne, maximálně člověk říká: nemáš tady bráchu někde, a segru? (smích). Se známým nimrodem jsme byli na tom ohnivci rakouským a ptali jsme se na český kačenky, povídá, že teď na konci března bude už nějaká vystrkovat hlavičku, ale to správný období nastane, až když rozkvetou orseje.

Docent Zdeněk Šafář

(mykolog)

O kačenách se říká, že jejich sezóna začíná tehdy, když v Praze začíná kvést zlatej déšť. Májovky začnou, až budou kopřivy ke kolenům.

Odvážní muži a odvážné ženy na houbách

Houby hledáme a sbíráme v lese, v košíku si je odneseme domů a tam je nějak tepelně upravíme a posléze sníme. Vlastně si tak v kostce prožijeme podstatný kus dějin lidstva. Antropolog Claude-Lévi Strauss parafrázoval vývoj člověka jako cestu od syrového k vařenému. Houbař, herec a spisovatel Ivan Vyskočil se domnívá, že se v nás dosud objevují atavismy, dědictví po předcích. V normálním životním rytmu se neprojeví a najednou, jestli jsme poněkud ozvláštněni, jak tvrdí Ivan Vyskočil, si sami v sobě všimneme houbaře, houbaře-lovce. Stačí si tedy uvědomit, odkud vane ten atavismus, obout si holínky, narazit klobouk, popadnout košík a vyrazit do lesa. A nechat se vést očima, čichem nebo dokonce hmatem či sluchem, jak zjistíme na následujících stránkách.

Atavismy jsou dnes v kurzu. Módní etnopediatrie chce lovce a sběrače dokonce rehabilitovat. Především tedy jde o jejich způsob výchovy dětí, kdy ještě fungovala volná ruka přírody. Nevím, jestli etnopediatři zkoumají houbařovo chování jako určitý atavismus mající svůj původ na úsvitu dějin. Možná by se přiučili.

Houby ale rostou nejen v lese nebo na zahradě nebo sklepe nebo v dřevěné stěně vaší chaty, ale nepohrdnou ani džemem ve sklenici a nezvané vezmou místo i mezi vašimi prsty. Lov a sběr hub může tak mít podobně hybridní podobu jako současná válka. Ale v naší knize se budeme věnovat jen takříkajíc velkým houbám, které jsou v košíku vidět, prostě těm, kvůli kterým houbaříme. Mikroskopické houby přenecháme odborníkům s mikroskopem.

OD KORÁLOVÉHO ÚTESU K URNIČCE

Jak je to s krásou hub? Většinou houbařů připadají krásné houby, které se dají jíst. To je dáno naším lovecko-sběračským atavismem. Ale houby jsou krásné samy o sobě. Nemusíme si po každé představovat, že houby hodíme na pánev a pak je budeme polykat. I v českém lese můžeme obdivovat houby, které se podobají květům orchidejí nebo bizarním výjevům běžným na korálovém útesu pod mořskou hladinou. Stačí najít sytý červeného ohnivce rakouského. Na stejné stránce „Přehledu hub střední Evropy“ najdeme hnědočernou urničku pohárovou ztělesňující náladu dekadentní básně. Jsou to paradoxy ve světě hub.

TAJEMNÉ BYTOSTI

O houbách se často píše jako o tajemných bytostech. Houby totiž nejsou rostliny, neprovazují fotosyntézu a v získávání obživy jejich počinání připomíná spíše živočichy, i když jejich způsob získávání potravy a její konzumace přesahuje naši představivost. Tajemství hub souvisí především s existencí jejich „těla“ v podzemí. Houbové mycelium často operuje na hektarových rozlohách a jeho fungování není probádané. A jeho stáří, které dosahuje tisíců let, nás obyčejné smrtelníky naplňuje posvátnou hrůzou. A tak se uchylujeme k metaforám a v úvahách o myceliu se nám vybavuje internet nebo i alchymistická zásada, co je nahoře, to je i dole. Instalací *Postnaturalia* sestrojenou z elektronického odpadu, vzorků umělých květin (mohou to být i plodnice hub), pořadačů s herbáři a video-dokumentací vzniku jednotlivých objektů vytvořil sochař Krištof Kintera umělou krajinu. Nebo to je archeologický průzkum naší civilizace? Který se propadá nebo roste do podoby houbového mycelia. Žampiony, které vyrostly na místě, kam se vyhazovaly zbytky po výrobě malinové šťávy, voněly po malinách. Nezní to zlověstně?

Na houbařské výpravě do lesa v naší duši vanou lovecké atavismy. Svým způsobem jsou tajemné i spory. Jejich prostřednictvím naplňují houby povětří. Jedna houbová plodnice vypustí

do vzduchu miliony spor, někdy miliardy. Kdybych byl autorem hororů, položil bych si otázku, jestli plodnice hub nejsou periskopy mycelií a formou biliónů spor „neodposlouchávají“ svět. V lepším případě.

PIONÝŘI HOUBAŘENÍ

Pionýrské období zkoumání světa hub našeho věku, tedy bez znalosti odkazu neolitických lovců, se odehrávalo především v druhé polovině 19. století a na začátku století dvacátého, zhruba současně s dobýváním amerického západu. Zápas mykologů se vedl za rozšíření počtu druhů hub, které lidé budou moci konzumovat bez obavy, že se otráví. Počet hub, které byly tehdy považovány za jedovaté, byl úctyhodný. Ale sto procentní jistota o jejich škodlivosti nepanovala. Naši průkopníci mykologie a houbaření, v Čechách tyto dvě disciplíny vždy velmi souvisely, se zachovali jako hrdinové. Houby, které byly dosud považovány za jedovaté, sami ochutnávali a sledovali, jak jejich tělo bude reagovat. Pokud se chtěli stát uznávaným mykologem-pionýrem, museli jste mít na svém kontě nejméně padesát otrav různými houbami. Odvážní průzkumníci zkoušeli účinky hub i na svých příbuzných, milenkách a přátelích. Protože pionýři častými otravami mohli získat rezistenci. Hromadné otravy proto nebyly žádnou zvláštností. V tomto čase se ke světu hub hodil spíše než přívlástek báječný dobrodružný. V dějinách pěstování a sběru ovoce a zeleniny tak vzrušující období asi nenajdeme. Okruh jedlých hub je nyní už hodně široký, ale pokusy o jeho rozšíření stále pokračují. A občas veřejnost šokuje oznámení, že houba, která byla celá staletí považovaná za jedlou, je ve skutečnosti jedovatá. Takovou houbou se stala například čechratka podvinutá. Houba, kterou na svém obraze *Růžencová slavnost*, namaloval Albrecht Dürer.

Tedy i dnes by se měl houbař především naučit rozeznat jedlé houby od těch jedovatých.

HOUBAŘOVA VÁŠEŇ V BARCELONĚ

Charakter české houbařské vášně jsem si uvědomil v hlavním městě Katalánska. V Barceloně jsem bydlel v hotelu El Palace, kde svého času měl apartmá Salvador Dalí. V hotelovém výtahu jsem každý den potkával herce Fernanda Reye, který hrál titulní role v Buñuelových filmech „Nenápadný půvab buržozie“ a „Viridiana“. Ve výtahu jsem s Reyem mluvil o počasí a přitom jsem měl před očima surrealistickou scénu z „Viridiany“ s kostelním zvonem, ve kterém se kýmácí Reyova hlava. Nemohl jsem se toho obrazu zbavit. Obíhal jsem galerie s Picassovými a Miroovými obrazy, v různém denním a nočním osvětlení jsem hleděl na Gaudího domy. Ale ani tyto zážitky netrumfly návštěvu tržnice La Boqueria na bulváru Rambla. Na dlouhých stolech i na zemi ležely ohromné hromady pravých ryzců. Ryzce tam musela přivážet nákladní auta. Ryzce připravené po katalánsku (česnek, estragon, špetka muškátu a pepř se dobře promísí s houbami a lehce dusí pět minut; pak se směs podlije sladkým dezertním vínem a dusí ještě pár minut) na toastech pokapaných olivovým olejem a rajčatovou šťávou jsem si objednával v různých podnicích třikrát denně. A každý den jsem chodil do tržnice La Boqueria a sledoval, co se s ryzci děje. Hodně se prodávaly a stále je přivázely. Třetí den mi došlo, že už nikdy nebudu mít radost, až najdu ryzce. V zemi jednoho z největších znalců anatomie lidských vášní, filmového režiséra Luise Buñuela, jsem si uvědomil banální věc, že nejdůležitější podmínkou vášně je nedostatkovost objektu té vášně. A tuto první podmínku zrodu vášně houby v českých lesích splňují. Další důležitou věcí je existence přinejmenším dvou nápadníků, aby mohl vzniknout milostný trojúhelník. O milostných trojúhelnících si počtete u Dostojevského. A vzhledem k počtu vášnivých českých houbařů jsou u nás houby pořádně rozmazlené. Neboť u nás houby jsou ve středu pořádně velkého mnohoúhelníku houbařů. A houba je rozmarná potvora, která si často vybere ten nesprávný košík, většinou

to ovšem není ten můj. Nejvíc ji vzrušují oči někoho, kdo ji vůbec nehledá. V tomto ohledu její ženské reakce nemají chybu. A co je důležité: (české) houbaře taková situace nepřemožitelně láká.

Vezmeme-li do úvahy hromady pravých ryzců v barcelonské tržnici La Boqueria, pak nám musí být jasné, proč Katalánci nejsou vášnivými houbaři. A také možná proč mají takového analytika vášní, jakým je Luis Buñuel.

A štěstí takové bytosti, myslíme houbu, samozřejmě stoupá nejen s rozšiřujícím se počtem nápadníků, ale musí ji těšit proměny složení, nejen věkového, ale národnostního. Podle svědectví Benjamina Kurase zažívají stanoviště hub ve Velké Británii boom. Utkávají se na nich houbaři z Itálie s Poláky. Zasahují tam i Češi. Dokonce začínají houby sbírat Britové, zřejmě jde o jedince s českými předky, s milenkami z Prahy apod. Uvidíme, co s houbami na britských ostrovech provede brexit.

ČEŠI V ZAHRANIČÍ

Po roce 1989 čeští houbaři zažívají jedno z nejzajímavějších období své historie. Ubývá zemědělské půdy, přibývá lesů. Houbaři obsadili vojenská pásma. Se vstupem Česka do Evropské unie se otevřely hranice. Do Krkonoš pronikli polští sběrači borůvek. A čeští houbaři rozšířili svá teritoria do rakouských a německých lesů.

Vanutí atavismů získává nový rozměr. Ale nejspíše má charakter nevinné šachové hry. Jinak ani hrát neumíme.

KONGRES EVROPSKÝCH MYKOLOGŮ V ČESKOSLOVENSKU

Když jsem četl zprávu o kongresu evropských mykologů v Československu v roce 1960, připadlo mi, že zážitek zahraničních účastníků kongresu mohl být srovnatelný s nadšenými dojmy návštěvníků československé expozice na bruselské výstavě EXPO, které se konalo o dva roky dříve. Ostatně v české restauraci se

tenkrát v Bruselu podávala i houbová jídla. Vedoucí restaurace se jmenoval Miroslav Hříbek.

Do Československa se na kongres sjeli mykologové z celé Evropy, z Francie jich dorazilo osmatřicet, přijeli Holanďané, Britové, i dva účastníci ze Spojených států. Kongres trval čtrnáct dní. Nezajímají mě odborná jednání, spíše nadšení z mykologické erudice Alberta Piláta a dalších českých mykologů, houbařské exkurze do nejkrásnějších českých a slovenských lesů; při návštěvě boubínského pralesa se možná zrodil holandský obdiv k české krajině, pobavilo mě oblečení zahraničních mykologů, jehož lesní charakter předčil i české modely. Za všechny popíšu fotku zástupce NDR mykologa E. Pieschela s batohem, který mohl nosit Král Šumavy. Muž s obřím břichem v obřím saku, jezdeckých rajtkách, holínách, v rádiovce, s úřednickou taškou plnou mykologických traktátů v pravé ruce, v levé drží obrovský proutěný koš, neboť mykolog-houbař musí být stále ve střehu.

Zahraníční mykologové si u nás museli připadat jak v houbařském nebi: česká houbařská vášeň je překvapila, viděli velký zájem veřejnosti na výstavě hub v pražském Radiopaláci, navštívili výstavy fotografií hub, obrazů a keramiky s houbovými náměty. Vrcholem programu kongresu byla výstava hub v budově brněnské hospodářské školy, kam každý den přiváželi čerstvé exponáty z celého Československa, které doplňovaly Ušákovy obrazy hub z Pilátových atlasů, dřevěné modely hub řezbářského mistra Josefa Rulíška nebo kresby Karla Svolinského k poštovním známčkám s houbami. Užité umění reprezentoval soubor keramiky *Houby* sochařky Marie Leontovyčové-Lošákové (!). Fotografie O. Staňka nazvaná *Odkvétající krasavice* podle Alberta Piláta mistrovsky naznačila nové cesty při uměleckém portrétování hub.

„Tentokrát bylo připraveno celkem 17 houbových jídel, a to: houbová solanka (oblíbené jídlo ruské kuchyně), obložené housky, topinky s houbovou směsí, pirožky s houbovou směsí, plněné křehké košíčky, papriky plněné houbovým salátem, plněné papriky v rajské omáčce s rýží, houbový nákyp, houbové karbanátky s bramborovým salátem, kotletky s křenovou

omáčkou, žampiony s vejcem a sýrem na lasturách, houbový puding, mleté maso plněné houbami, smažené houby, houby smažené v těstíčku a houby s vajíčkem. Materiál, z něhož byla připravena houbová jídla, jak zajistili členové odbočky, byly výhradně tržní houby, zvláště opomíjené druhy. Z připravených jídel a hub, naložených v octovém nálevu byla uspořádána zvláštní expozice. Účastníkům sjezdu byly pokrmy předkládány k ochutnávání v síni, v níž byla instalována souborná výstava obrazů hub Vilmy Leskové a ve vedlejší reprezentativní klubovně školy. Při lákavé zevní úpravě vystavených jídel a jejich vzorném servírování žáky školy pro veřejné stravování nebylo ani potřeba, aby Jana a Helena Křížovy vlastním ochutnáváním dokazovaly, že předkládaná houbová jídla mohou zájemci jíst bez jakýchkoliv obav; i tak se obě předváděčky zhostily své úlohy s obdivuhodnou vytrvalostí.“

Právě závěrečný projev nejvíce nadchl účastníky kongresu: k odvážným mužům-mykologům, kteří experimentovali s houbami, se připojují odvážné ženy.

„Pokud se týká mé osoby, byl jsem se v sobotu odreago-
vávat na houbách se svým bratránkem Karlem. Dojeli
jsme ještě za tmy k lesu a pak utíkali k lesu, aby nám to
nikdo nesebral. Našli jsme s malým Jiříkem 27 červených
křemenáčů a byl to kromě My Fair Lady, příjezdu Rusů
můj nejzajímavější zážitek roku. Já si strašně přál, abych
našel u břízy — a to si přeju už dvacet let — dva křeme-
náče a představte si, když jsem k té bříze přišel, tak tam
stály takoví velcí a já si říkal, že když se mi tohle splnilo,
že se mi splní všechno i to, že jednou přijedete Vy na ten
štrúdl a na chatu, kde budeme pít kozu. Já taky tak tou-
žil po těch křemenáčích, jako touží lidi po vlastní zemi
a dovedu to snad trošičku pochopit, i když asi ne úplně.
Jinak je mi celkem slušně, žeru prášky, mám jich dost
a žádný nepotřebuji.“

(Z dopisu Oty Pavla Arnoštu Lustigovi z 1. 10. 1968)

„Obojích bylo letos množství nevidané a požehnané. Pokud se hub týče, chovaly se dokonale; rostly na dobrých i špatných místech, rostly i na lukách a uprostřed cest, samotářsky i v rodinné pospolitosti, a dělaly, co mohly, aby se co nejvíc podobaly školním modelům a obrázkům hub jedlých a jedovatých. I byly hříbečky bílé, kterým se říká nakládačky, hříbky žemlově osmahlé a kaštanově hnědé hříby, až po staré, vážné hřibany s hlavou brunátně černou, ojíněnou do modra; byly vztyčené křemeňáky na silných nožkách, byly nádherné muchomůrky, byly růžové a zelené rodiny holubinek, shluky popelavých a černých havelek, družiny klouzků a kdeců, v hojnosti téměř pravěké.“

(Karel Čapek: *Houby a houbaři*)

„Muchomůrku červenou nebo jí podobné houby konzumovali i původní obyvatelé Ameriky z okolí Velkých jezer. V roce 1626 se jezuita Charles Lallemand z Quebecu zmiňuje v dopisu svému bratrovi ve Francii.

„Ujišťuji tě, že po smrti přijdeš do nebe, kde všichni jedí houby a mají spolu sexuální styk.“

Z roku 1978 pochází podivné svědectví odžibvejské léčitelky, která žila na jednom ostrově v michiganském jezeře. Během padesáti let snědla ročně tři až pět muchomůrek červených. Tato vysokoškolsky vzdělaná šamanka sdělila R. G. Wassonovi, že Odžibvejové se v nejzávažnějších životních situacích dotazovali na radu miskwedo, muchomůrky červené.“

(Adrian Morgan: *Ropuchy a prašivky*)

V. K. Piskáček

(herec, píšící houbař)

Májové hříbečky! To je vzácnost, to je rarita! Přece se pamatuji, že jsem sám trhal v chlumeckých lesích konvalinky, které tam hojně rostly, a mezi nimi vykukovaly krásné hlavičky bílých královských hříbků, kterých jsem nasbíral pěkný košíček. Z toho soudím — protože konvalinky rostou také jen ve vlhkých lesích, že vlhkost je první podmínkou růstu májových hříbečků.

Cestující ve vlaku mezi Prahou a Kolínem

Na koleji v Nottinghamu jsem si otevřel houby naložený v octu. Kamarád Angličan se divil, že chci jíst houby. Když jsem mu řekl, že jsem je naložil sám, vůbec to nechápal. Myslel si, že je pěstuju na záhonku v zahradě. Vysvětlil jsem mu, že je chodím sbírat do lesa. Vytřeštil voči: Ty máš svůj les?

Docent Zdeněk Šafář

(mykolog)

Kačenka má výhodu v tom, že drží stanoviště, to znamená, že na těchhle místech, vždycky tady někde budou, třeba se to místo trošku posune, a to drží to místo... ty kačeny, naše pravidlo je, že už prvního března vyrážíme jako „otevřít“ les, když sem poprvé přijdeme, tak tady není zelenej lísteček...

Houby — všechno, nebo nic

„Představ si, že kráčíš lesem a v tom lese roste množství hub. Jednotlivé houby (odborně plodnice) na pohled vykazují rysy individuality, ve skutečnosti to však jsou výkvěty jednoho společného podhoubí, poslové, které toto podhoubí posílá na světlo světa. Ač jim věda přisuzuje čistě účel rozmnožovací, nám se přece jen jeví jako poslové, skrze něž se nám to podhoubí hlásí: „Jsem zde!““

(Ivan M. Havel)

Mít příroda své vyvržence,
Svým děckem kdyby mohla pohrdnout,
Jidáše svého kdyby měla taky,
Ta houba — to je on.

(Emily Dickinsonová)

Houbaření patří vedle tanečních, chalupářství a chatařství k typicky českým originálním fenoménům. Houbaření navíc tvoří podstatnou součást našeho života v chatách a chalupách, takže s výjimkou tanečních kurzů proniká do dalších fenoménů a podílí se na jejich podobě. Zdá se, že houbaření mají Češi v genech. První zmínky o houbách a jejich konzumaci najdeme už ve středověké legendě Utrpení sv. Vojtěcha. Českého původu je i pověst o putování Krista a svatého Petra, během níž se božím zázrakem zrodily houby jako pokrm pro chudé. Pověst, kterou později pře-
vyprávěla Božena Němcová, patří k nejpůvabnějším houbovým

příběhům. Ze čtrnáctého století pochází žertovný jmenovací dekret (Narrenpatent), zřejmě dílo Jana ze Středy, ve kterém je jakýsi Jan ustaven pánem v Údolí bláznů. A jsou mu do užívání přidělovány vymyšlené pevnosti a osady, například Narrenberg — Hora bláznů nebo Affenburg — Opičí hrad. A také je mu povoleno živit se všemi druhy hřibů a dalšími houbami. Žertovné dílko odráží tehdejší mínění vyšších vrstev o houbách, totiž že jde o potravu pro blázny. Houby a humor! Další český fenomén. Jsme přesvědčeni, že smysl pro humor patří k naší české podstatě. Houby pronikly do filmu i výtvarného umění. Skladatel Václav Hálek slyšel houby zpívat. Písnička *Muchomůrky bílé* s Mejlou Hlavsou by se klidně mohla stát naší státní hymnou. Houby si zdatně si počínají ve světě kýče: přijímají podobu stolní lampy, v sádrové podobě se vyskytují na zahrádkách. Autor těchto řádků vlastní dřevěnou propisku ve tvaru červené muchomůrky.

O houbách psali Jaroslav Hašek, Karel Čapek, Bohumil Hrabal, Ota Pavel. Většinu Čechů dojíká Pavlova povídka „Bílé hříby“, ve které nadúroda bílých hřibů u Berounky oznamuje příchod války. Ota Pavel byl sportovním novinářem. Houby a sport. I tuto souvislost můžeme považovat za český fenomén. Hokej v Naganu, fotbal v Chile, Zátopek, Čáslavská, sokolové a spartakiády na Strahově. Ota Pavel evokuje Čechům houby a nejlepší sportovní výkony. Těch hub ale nesmí být moc! To by pak nemuselo dopadnout dobře.

ČEŠI JSOU NEJLEPŠÍ!

Češi jsou nejlepší houbaři na světě, jsme o tom přesvědčeni. Ani Italové se nám nemohou rovnat. Italové sbírají houby s představou, že je dobře zpeněží nebo si je aspoň udělají k obědu, ne z vášně jako Češi. Každoročně si prý zahoubaří sedmdesát tři procent Čechů. Houby představují podstatnou položku českého jídelníčku. Roční spotřeba hub na jednu hlavu se u nás počítá na kila.

Podle německy píšícího spisovatele Eliase Cannettiho smrkový les Němcům evokuje sevřené armádní řady. V německé

představivosti les pochoduje, pro Němce na neštěstí na místě. „Nehybnost a paralelnost vzpřímených stromů, jejich hustota a množství naplňuje Němce hlubokou a tajuplnou radostí. Ještě dnes vyhledá les, v němž žili jeho předkové, a cítí se zajedno s jeho stromy,“ napsal Canetti.

Když Čech spatří les, nejdříve ho napadne: rostou už houby? Pochodová euforie se ho nezmocní. A když se dostane k lesu, kde ty naše houby, tedy hříbky, křemenáči, bedly, nerostou, občas se to pokusí napravit. Do jižní Afriky dopravili čeští emigranti podhoubí pravých hříbů. Zatím to nevychází, což je určitě dobře, protože by v tamní přírodě hříbky mohly způsobit pěknou paseku.

Vliv české houbařské školy se pomalu šíří do světa, píše někdy noviny v období letní okurkové sezóny, když je u nás sucho a houby nerostou. Podle nich jsme se ještě nedávno dozvídali od českých cestovatelů o neuvěřitelných lánech hříbů a křemenáčů ve skandinávských lesích, například. Zpráv o houbařské hojnosti v zahraničí ubývá. Ale nejsem zcela přesvědčen, že se tak děje díky houbové osvětě našich vystěhovalců, spíše podezřívám italské velkosběrače hub, kteří pročesávají zahraniční lesy a dodávají své nálezy ke zpracování potravinářskému průmyslu.

Česká houbařská mise v zahraničí se musí potýkat i s delikátnějšími problémy, než které představují sběračské gangy. Když si Češi žijící v Severní Americe uvaří bramboračku ze severoamerických hříbků, nechutná jim, protože v Severní Americe nerostou smrkové hříbky. Roste tam sice více druhů hříbů než u nás, ale žádný z nich se nehodí do bramboračky. A jak rozumět tomu, že v Mexiku rostou hříby žlučníky, kteří nejsou hořcí, a tudíž nezkaží tamní bramboračku. Třeba je ta nepříjemná chuť žlučníků nějakým houbařským trestem. Měli bychom to zjistit.

INDIVIDUALISTICKÉ HOUBY

V Čechách je houbaření individualistickou záležitostí, houby většinou sbírají samotáři, skoro všechny úlovky spotřebují oni sami nebo jejich příbuzní. V padesátých letech dvacátého století, kdy se rozhlasové vysílání mělo poslouchat v kolektivu,

se české a moravské lesy na rozdíl od zkolektivizovaných polí a ulic staly oázou svobody jedinců v obnošeném oděvu s houbařským košíkem a nožkem. Možná i toto svobodné postavení lesa přispělo k posílení české houbařské vášně, která ovšem neochabuje za žádného režimu. Můžeme si klást otázku, jestli komunistický režim v padesátých letech na lesy zapomněl záměrně, nebo jestli „osvobozením“ lesa, kdy jste mohli zadarmo sbírat plodiny a zpestřit si tak jídelníček, stát vědomě trpěl enklávu odpočinku od života hlídaného přísnou stranou. Ale nic není zadarmo. Po neděli strávené s košíkem v lese se odpočínutý houbař vrátil k radostnému budování. Režim určitě dobře věděl, že od českých houbařů-individualistů příprava nějaké širší podvratné akce z lesních houštin nehrozí.

PRAVIDLA A JEDNA VÝJIMKA

Houbařská vášně není v českých zemích rozprostřena rovnoměrně. Na Moravě se nevyskytuje v tak masovém měřítku jako v Čechách. Ale i v rámci českých krajů existují rozdíly, asi nejhlubší kořeny houbaření jsou ve východních Čechách. Od Hradce Králové pochází dynastie Smotlachů, v Polici nad Metují působil jeden ze zakladatelů české mykologie Jan Bezděk, v Pardubicích se narodil Jan Žáček, autor prózy *Mykologický kroužek*, která je našim největším mykologickým pamfletem.

Podobně jako my houbaři i jiní Slované: Slováci, Poláci, Rusové, jižní Slované. Bulhaři představují výjimku. Podle Milady Mikulcové, autorky knihy *Výchova houbařů v Čechách*, za to mohou muslimové, kteří v Bulharsku vládli několik století. A islám si s houbami moc nerozumí. Ale houbařská vášně české intenzity představuje pro tyhle nečeské slovanské houbaře podivínskou podivnost. Přečtěte si houbařské pasáže v Tolstého *Anně Karenině*. Mistrovsky napsané, ale bez vášně. Tolstoj ani jeho románové postavy by ještě za tmy ani náhodou neutíkali k lesu, aby tak předešli další houbaře. Nikde na světě nevyvolá u cestujících v tramvaji nebo vlaku houbař s plným košíkem hub takový zájem jako v české hromadné dopravě.

Ze stránek bulvárních novin vytěšňují v Čechách v čase houbařské sezóny fotky nadměrně vzrostlých „praváků“ akty nadstandardně vybavených žen. Erotická vzrušivost má tedy v Čechách i jednu podivnou podobu. Tedy viděno odjinud, nám to vůbec nepřijde.

Ale přece jenom existuje jedna výjimka, co se týče mezi-národního sdílení české houbařské vášně. Houbařskou výspu v mykofobním germánském prostředí představují naši blízcí příbuzní, Lužičtí Srbové, přestože už celá staletí nežijí s Čechy v jednom státu. Vypadá to, jako by mentálně zůstali v 17. století — díky houbám.

Mykofobní národy předvádějí svou houbařskou rezervovanost s pýchou. Britové, Irové, Bretonci si na vůbec houby nepotrpí. Že by to mělo něco společného s Kelty? Ke genetické spřízněnosti se výše jmenované národy hlásí. A okázale houby odmítají jako nekrofilní přízraky, jejichž mycelium se prohání v podzemí jako hladové hyeny. Všechny houby jsou pro ně prašivky. Obstojí jedině žampion, i když i ten jen s odřenýma ušima. — Ovšem někteří historici jsou ke keltské mykofobii zdrženliví.

O PASENÍ HUB

V Čechách se houby objevují v různých kontextech. Stávají se symboly. V životopisu vynálezce Františka Křižíka od Václava Gutwirta popisujícího elektřinu jako lehký plyn, mluno, se dovidáme, že vynálezce před svým narozením pásl houby mezi hvězdičkami. Pasácké výkony před narozením lze vysvětlit poměrně snadno: Mládež východních Slovanů před příchodem křesťanství slavila příchod léta bujnými obřady v lesích. Po devíti měsících se narodilo hodně dětí, které byly počaty právě při těchto obřadech. Proto se mluví o období před početím jako o čase, kdy dotyčný „chodil po houbách“ nebo je „pásl mezi hvězdami“.

HOUBY JAKO „NIC“ A JAKO OBĚŤ ZAPADLÝCH VLASTENCŮ

V češtině existuje spousta všelijakých rčení, že houba znamená „nic“. To „nic“ vyjadřují slova houbeles a houbelec nebo houby s octem. Lingvista Václav Machek ve své poznámce napsal: „Výraz *houby* = ‚nic‘ zná již Jungmann, uvádí věty *houby s octem dostaneš, houby víš, houby mi jest do vašich starostí*.“

Ve své úvaze Machek dospívá k závěru, že houby v takových rčeních jsou eufemismem za triviální negaci vyjádřenou vulgarismem hovno. „Tento eufemismus mohl vzniknouti jen v té oblasti češtiny,“ uvažuje dále Machek, „kde se vyslovuje na př. *prauđa, skrouně, kreu*, t. j. ve východních Čechách. Tato výslovnost je právě charakteristická pro příslušníky východočeského nářečí. Jen ona umožnila, že vulgární negace byla tam změněna v slovo, jehož vlastní význam jinak je zcela nezávadný, ale tím se zároveň zakryl původ nového adverbia *houby*. Proto se i tato zmírněná negace mohla dostat do ‚lepších‘ kruhů a do péra spisovatelů jako Rais, kteří by se jinak nebyli odvážili použití oné vulgární negace v nezměněné podobě ani v hovoru osob. Východní původ je nepochybný.“

Coby ilustraci dodejme dvě rčení z Hořicka: komu se dobře daří, „tomu je houby zle“. Nemá-li něco ceny, říkají: „Houby je po tom.“

Je to paradox, když si uvědomíme, že sedm miliónů Čechů každoročně vybíhá do lesů, aby hledali „nic“. Raisovi *Zapadlé vlastence* čte asi málokdo, současný čtenář zná jediný jeho best-seller: rčení o situaci, která je na hovno a kterou mistr převyprávěl na „je to na houby“.

Ano, východní Čechy jsou na jedné straně pro houby a houbaře se svými Smotlachy a lesy krajinou zaslíbenou, na straně druhé v obrozenské panice z úderného hovna obětovaly houby pro „nic“. Přimlouvám se, aby houby byly vyviněny ve prospěch hovna.

Nezní hovnisko mnohem lépe než houbisko?

Petr Knápek
(houbař, mykolog amatér)

Právě jsme prošli borovým lesem, něco jsme našli, ale protože to nebyla žádná sláva, tak samozřejmě podle správné taktiky a strategie dobrého houbaře zkusíme jiný typ lesa. To znamená, že teď skočíme do listnáče, a když listnáče nic nedají, zkusíme smíšený les, potom i smrčiny, i tak se po té cestě pro nějakou houbičku sehneme.

„Houby jsou dětmi bohů, vždyť se rodí bez semen“ aneb Božena Němcová a lysohlávky

Nejlepší houbař je ten, kdo dobře a hodně lže.

(Poznatek ze západních Čech)

Původ hub Římaní odvozovali od blesku, Řekové od hromu. Houby byly potomky bohů nebo alespoň božím požehnáním: narození bez semen je svým způsobem neposkvřené početí! Jiní dávní mykologové v nich nalézali ďáblovo dílo. Badatelům s menší fantazií stačilo konstatování, že houby pocházejí z nadměrného vlhka nebo dokonce z koňských koblížků. Nebo jsou vedlejším produktem hniloby. Představa, že je zasévá Měsíc, aspoň nepostrádá romantiku. Ani současná věda původ hub nějak precizně nedefinuje.

Nejspíše se vyvinuly z jednoduchých vodních bičíkatých organismů, kteří svůj bičík postupně ztráceli. Vznik hub spadá zejména do období pozdních starohor nebo devonu. Původně byly houby zařazovány mezi rostliny, avšak oproti rostlinám neobsahují zelené barvivo — chlorofyl. Dnes tvoří samostatnou skupinu, jsou to tzv. heterotrofní organismy. Podle různých odhadů se na světě vyskytuje okolo 1 000 000 druhů hub, mnoho z nich ještě není ani pojmenováno. Z tohoto celkového množství je zhruba 2 000 hub jedlých a až 300 druhů léčivých.

V této kapitole setrváme u božského stvoření hub. Vyprávění Boženy Němcové podle české lidové legendy o putování Ježíše se svatým Petrem a jejich návštěvě svatby chudých lidí a houbové události následující po návštěvě patří k těm nejkrásnějším beletristickým textům s houbovou tematikou, které